

تأثیر امواج فراصوت بر خصوصیات رئولوژیکی خمیر و کیفیت نان حاصل از گندم سن زده

زهره شیخ الاسلامی^{1*}، سید علی مرتضوی²، هاشم پورآذرنگ²،
مهدی نصیری محلاتی²

1-عضو هیات علمی بخش فنی مهندسی مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی خراسان رضوی

2-استاد دانشکده کشاورزی دانشگاه فردوسی مشهد

(تاریخ دریافت: 87/10/18 تاریخ پذیرش: 88/4/14)

چکیده

گلوتن گندم عامل اصلی موثر بر خواص عملکردی خمیر از جمله کشش پذیری، مقاومت به کشش و استحکام خمیر است. قدرت گلوتن وابسته به مقدار پروتئین و ترکیب پروتئین است. عوامل مختلفی خصوصیات گلوتن را تحت تأثیر قرار می دهند. از جمله آنها می توان به حشره سن اشاره کرد که به دانه گندم نارس حمله می کند. پروتئاز موجود در بزاق حشره سن در آرد تهیه شده از گندم آسیب دیده توسط سن باقی ماند و به خمیر منتقل شده و گلوتن را هضم کرده و خمیر چسبنده و شل ایجاد کرده و کیفیت نان حاصل را کاهش می دهد. اثر امواج فراصوت در شدت ها و مدت زمان های مختلف بعنوان مکانیسم مناسب از بین بردن آنزیم پروتئاز، بر خصوصیات رئولوژیکی خمیر تهیه شده از آرد گندم های سن زده بررسی شد. نتایج نشان داد که امواج فراصوت با شدت 70 درصد در زمان 5 دقیقه بهترین اثر را در حفظ خصوصیات رئولوژیکی خمیر دارد. اعمال صوت، جذب آب آرد، ثبات خمیر، کشش پذیری و مقاومت به کشش خمیر را بهبود بخشید. رنگ نان حاصل از آرد گندم سن زده تیمار شده با امواج فراصوت سفیدتر و خواص ظاهری و بافت نان حاصل بهتر بود. حجم مخصوص نان تهیه شده از این آرد نیز در مقایسه با شاهد به طرز معنی داری افزایش یافت.

کلید واژگان: سن گندم، خمیر، امواج فراصوت، نان، کیفیت

1-مقدمه

تأثیر گذاشته و آن را از وضعیت متعادل خارج ساخته و خواص کاربردی آن را مختل نماید. یکی از مهمترین عوامل برهم زننده ساختمان گلوتن، آسیب دیدن گندم با آفات، و در این میان مهمترین آنها حشره سن است که در خاورمیانه، حوزه دریای مدیترانه، اروپای شرقی و شمال آفریقا به یک معضل تبدیل شده است [1,2].

نان اصلی ترین فراورده تولیدی از گندم است. گندم از اجزا و ترکیبات مختلفی تشکیل شده است. اما ترکیب عمده ای که گندم را از سایر غلات متمایز می نماید، بخش گلوتن است که دلیل اصلی رفتار و ویسکوالاستیک خمیر و نان حاصل از گندم می باشد. عوامل مختلفی می توانند بر خصوصیات گلوتن گندم

* مسئول مکاتبات: shivasheikhholeslami@yahoo.com

گونه هاى سن از قبيل يورويى كرسپس¹، يوروكاستر² و آليا³ در اروپا و خاور ميانه و شمال آفريقا و نيسيوس⁴ در نيوزلند، به بوته گندم حمله كرده و دانه هاى نرسيده را سوراخ مى كنند و همراه بزاق خود آنزيم پروتئوليتيكي وارد گندم مى نمايند كه پروتئين را تخریب مى كند و مانع از تشكيل گلوٲن قوئ مى شود [3]. تحقيقات متعددى در مورد تاثير آنزيمهاى پروتئوليتيك سن بر پروٲئينهاى گندم انجام شده است. نتايج دلالت بر اين دارد كه پروٲئين هاى گلوٲن به ويژه گلوٲنين با وزن مولكولى بالا⁵ به شدت تحت تاثير پروٲئاز سن قرار مى گيرند، ولى پروٲئينهاى گلوٲنين با وزن پايين⁶ كمتر تحت تاثير هستند. همچنين گليادين نسبت به پروٲئاز سن مقاوم تر است و در اثر تاثير پروٲئاز نسبت گلوٲنين به گليادين تغيير مى كند [4]. چنانچه بيش از 5 درصد دانه هاى گندم سن زده باشد، از آن خميرى شل و بى قوام بدست مى آيد كه مقاومت كمى در برابر مخلوط شدن نشان مى دهد و به سختى قابل حمل و نقل است و نهايتاً نان حاصل حجم كمتر و خواص حسى ضعيف (بافت، رنگ، رايحه، مزه) دارد و از نظر شكل غير عادى است [5]. روشهاى كه براى بهبود و اصلاح خسارت نان حاصل از اين گندم ارايه و پيشنهاده شده است، عمدتاً مبنى بر جداسازى گندم هاى آسيب ديده از سالم است. همچنين ايجاد پيوندهاى سولفوره جديد در گندم هاى آسيب ديده كه باعث تثبيت پروٲئينها مى شود، چرا كه كاهش خواص عملكردى پروٲئين رابطه نزديكى با پايدارى ساختمانى آن دارد. تشكيل پيوند عرضى بين پروٲئينهاى گندم باعث بازيافت قدرت شبكه گلوٲنى و متعاقباً بهبود خواص نانوايى گندم هاى آسيب ديده مى شود. استفاده از بهبود دهنده ها يك راه كار براى حل اين مشكل است. همچنين استفاده از صمغ ها بعنوان بهبود دهنده خواص پخت

گندم هاى سن زده در تحقيقاتى توسط نگارندگان اين مقاله بررسى گرديد. راهكار قابل بررسى ديگر، از بين بردن آنزيم پروٲئاز حاصله از سن است. تاثير امواج فراصوت بر غير فعال سازى آنزيم هاى مختلف در منابع فراوان ذكر گرديده است. امواج فراصوت به امواج با فرکانس بيش از 18 كيلو هرتز اطلاق مى شود كه توسط انسان قابل شناسايى نيستند. اين امواج با شدت بالا توسط مكانيسمى به نام كاويتاسيون يا جوشيدن سرد بر مواد غذايى تاثير گذار هستند [6]. از امواج فراصوت قوئ مى توان در برش دادن، پوست گيرى، انهدام سلول ها، استخراج، تسريع تخمير ميكروبي، امولسيون كردن، هموژنيزه كردن، مخلوط كردن، كريستاليزاسيون، غير فعال كردن آنزيمها، از بين بردن ميكروگانيسم ها وغيره استفاده كرد [7]. براى از بين بردن آنزيم ها مى توان از روش هاى حرارتى استفاده كرد، اگر چه اين عمل به راحتى قابل اجرا است، اما هميشه به دليل ملاحظات كیفى قابل استفاده نيست بعنوان مثال حرارت بالا موجب غير فعال شدن ساختمان ويسكوالاستيك گلوٲن مى شود به همين دليل امروزه علاقه به جايگزىنى حرارت با روشهاى ديگر براى غير فعال كردن آنزيم ها افزايش پيدا كرده است. يكى از اين راه حل ها جايگزىنى امواج فراصوت بالائى 20 كيلو هرتز است. اين امواج اثرات خود را از طريق كاويتاسيون مى گذارند. كاويتاسيون شامل تشكيل، رشد و تركيدن حباب هاى ريز ايجاد شده در مايع ناشى از عبور صوت است. اين الگو مى تواند باعث غير فعال شدن آنزيم از طريق سه مكانيسم گردد كه ممكن است به صورت انفرادى يا توام اثر كنند. اولين مكانيسم صرفاً حرارتى است كه به دليل افزايش حرارت حاصل از كاويتاسيون مى باشد، دومين اثر به دليل ايجاد راديكال هاى آزاد ناشى از تجزيه صوتى آب است و مكانيسم سوم به علت نيروى برشى ايجاد شده توسط امواج وشوك است [8]. در تحقيقاتى تاثير اين امواج در پايدارى آنزيم ها بررسى شد، نتايج نشان داد كه مقاومت و پايدارى آنزيم ها در مقابل صوت متفاوت است. به طورى كه آلكالين فسفا تاز بيشترين

1. Eurintigiceps
2. Eurygaster
3. Aelia
4. Nysius
5. HMW
6. LMW

بر هم خوردن خواص کیفی نان حاصل، در نتیجه حمله حشره سن و تزریق آنزیم پروتئاز آن به داخل آرد حاصل از این گندم هاست. بنابراین یکی از راهکارهای حفظ کیفیت چنین آردهایی از بین بردن آنزیم پروتئاز است. همانطور که در منابع اشاره شده است امواج فراصوت روش مناسبی برای از بین بردن آنزیم هاست. در ضمن بررسی منابع انجام شده منبعی که تاثیر امواج فراصوت را بر حفظ و یا بهبود خواص نانوائی آرد حاصل از گندم سن زده بررسی کرده باشد یافت نشد. به این منظور در این تحقیق امواج فراصوت در شدت ها و زمانهای مختلف بر گندم سن اعمال شده و تاثیر این عوامل بر خصوصیات رئولوژیکی خمیر حاصل و خصوصیات نان مربوطه بررسی و گزارش شد.

2- مواد و روش ها

2-1- مواد مورد استفاده

گندم سن زده از واریته الوند که 10% آلودگی به سن داشت و گندم سالم از همین واریته از سیلوی شماره 3 مشهد نمونه برداری شد. نمونه ها در انبار خشک 15 درجه سانتی گراد در شرایط خشک تا زمان آزمایش نگهداری شد.

مخمر مورد استفاده از نوع خشک فعال بود که از شرکت ایران ملاس تهیه گردید.

سایر مواد شیمیایی مورد استفاده در تحقیق مرک بودند.

مواد جزئی شامل روغن و نمک که در تهیه نان استفاده شد از مواد موجود در بازار تهیه گردید.

2-2- روش ها

2-2-1- روش تهیه آرد از گندم سن زده

نمونه های گندم پس از مشروط کردن توسط آسیاب آزمایشگاهی غلطکی ساخت کشور سوئد (Laupen863) تبدیل به آرد شد، آرد حاصل از الک با اندازه منافذ 500 میکرون عبور داده شد، درجه

پایداری (100%)، بتاگالاکتوزیداز (85%)، لاکتیک دهیدروژناز (81%)، ملات د هیدروژناز (66%)، الکل دهیدروژناز (44%)، گلوکز 6- فسفات دهیدروژناز (29%) پایداری در مقابل امواج فراصوت نشان دادند. با افزایش قدرت صوت (شدت صوت) کاهش فعالیت آنزیم ها بیشتر می شود [9]. تاثیر امواج فراصوت بر 2 آنزیم پروتئولیتیک و 2 آنزیم لیپولیتیک بررسی شد [10]. نتایج نشان داد که غیر فعال سازی پروتئازها توسط صوت به شدت تحت تاثیر درجه حرارت است. همچنین در مورد آنزیم های لیپولیتیک غیر فعال شدن بستگی به ساختمان مولکولی، اندازه و محیط تیمار دارد. براون و همکاران تاثیر امواج فراصوت را بر غیر فعال سازی آنزیم ها بررسی نمودند. آنزیم کاتالاز کمترین تاثیر را پذیرفته بود اما الکل دهیدروژناز و لیروزیم هر دو پس از اعمال صوت غیر فعال شده بودند. میزان غیر فعال شدن آنزیم با غلظت پروتئین رابطه عکس دارد. حضور استیل ضد زنگ در تجهیزات اعمال صوت باعث تسریع غیر فعال سازی آنزیم ها می شود. این محققان مکانیسم غیر فعال سازی آنزیم ها را به جای شیمیایی بیشتر مکانیکی دانستند [11]. تاثیر امواج فراصوت بر فعالیت کاتالیتیکی و ساختمان آنزیم بوتیریل کلوالین استراز (موجود در آنزیم پلاسما) بررسی شد. نتایج نشان داد که اگر زمان در معرض قرار گرفتن با امواج، کوتاه باشد، جایگاه فعال آنزیم صدمه می بیند و فعالیت آن قدری کندتر می شود. اما اگر زمان طولانی تر شود باعث غیر فعال شدن آنزیم می شود. این آنزیم در مقابل امواج فراصوت بسیار مقاوم است [12]. تاثیر امواج فراصوت بر فعالیت پروتئولیتیک پروتئازهای سرین نشان داد که فعالیت این آنزیم ها در اثر اعمال فرآیند صوت (26/4 kHz) کاهش چشمگیری پیدا می کند [13]. برای غیر فعال سازی آنزیم فسفو لیپاز (A2) که نسبت به حرارت بسیار مقاوم است. از فرایند توام اعمال صوت با حرارت استفاده شد [14].

با توجه به بررسی های انجام شده در منابع، مشخص شد که علت اصلی تضعیف گلوتن گندم و

استحصال آرد تولیدی از گندم سن زده و گندم سالم در آزمایشات 75 درصد بود.

2-2-2- روش اعمال امواج فراصوت

برای اعمال امواج فراصوت از یک دستگاه تولید کننده امواج فراصوت $UP\ 200\ H^1$ ساخت شرکت هلشر² آلمان استفاده شد. این دستگاه نوسانات مکانیکی طولی با فرکانس 24000 سیکل در ثانیه (24 KHZ) تولید می کند. سونوترو³ آن از جنس آلایژ تیتانیوم بود. بزرگی نوسان⁴ بطور مداوم قابل تنظیم بود. علاوه بر این، امکان ایجاد پالس در دستگاه قابلیت تنظیم قطع و وصل شدن اعمال صوت را میسر می کند. با کوچکتر شدن نوک سونوترو³ قدرت صوتی ساطع شده کمتر، اما بزرگی و دانسیته انرژی بیشتر می شود. بنابراین قابلیت کاویتاسیون افزایش می یابد. سونوترو³ مورد استفاده در این تحقیق مدل S3 انتخاب شد که حداکثر عمق قابل نفوذ آن 90 میلی متر، قطر آن 3 میلی متر و حداکثر بزرگی که ایجاد می کند $210\ \mu m$ و حداکثر دانسیته قدرت صوتی برابر $460\ w/cm^2$ بود.

برای بررسی تاثیر اعمال امواج فراصوت، از طرح فاکتوریل در قالب کاملاً تصادفی با سه تکرار استفاده گردید به این ترتیب که فاکتور اول درصد بزرگی صوت (0، 50، 70، 90 درصد)، فاکتور دوم زمان اعمال امواج فراصوت (0، 1، 3، 5 دقیقه) بود.

برای هر آزمایش 10 گرم دانه گندم به دقت توزین شده در یک بشر حاوی 80 میلی متر آب مقطر ریخته شد و صوت دهی شد. لازم به ذکر است که در حین صوت دهی برای جلوگیری از تشکیل امواج ایستا مرتباً دانه ها در درون بشر توسط شیکر تکان داده شدند.

جهت تهیه خمیر و پخت نان از دستگاه خمیر گیر مارپیچی ساخت ایتالیا و فر آزمایشگاهی گردان دقیق و قابل کنترل ساخت کشور ایتالیا استفاده گردید. نان بروتشن قالبی به وزن چانه 90 گرم پخت شد.

1. Ultrasonic processor
2. Hielscher
3. Sonotrode
4. Osillation amplitude

آزمایشات رئولوژیکی خمیر توسط دستگاه های فارینوگراف برابندر 300 گرمی مطابق روش AACC 54-21 و اکستنسوگراف برابندر با روش AACC-54 10 انجام شد [15].

ارزیابی بافت نان با استفاده از دستگاه بافت سنج (Texture analyzer) مدل CNS Farnell انجام شد. به این منظور مطابق دستور العمل دستگاه بخش های مشابه از نمونه نان تهیه شده از تیمارهای آزمایش (از نظر ضخامت و یکنواختی سطح) زیر پروب با قطر 10 میلی متر و بر روی یک صفحه دارای سوراخی به قطر کمی بیشتر از قطر پروب قرار گرفت و نیروی مورد نیاز برای برش خوردن نان بعنوان سفتی و میزان نفوذ پروب در نان تا جدا شدن بعنوان کشش پذیری نان ثبت شد. سرعت حرکت پروب 60 میلیمتر در دقیقه بود و علاوه بر این ویژگی چسبندگی مغز نان نیز از نتایج ارائه شده توسط دستگاه بدست آمد [16].

آزمایشات رطوبت خاکستر و پروتئین آرد اولیه مطابق روشهای AACC انجام شد و برای اندازه گیری میزان گلوتن آن از آزمون استاندارد AACC38-11 استفاده شد و دستگاه مورد استفاده دستگاه گلوتن شور و اندازه گیری گلوتن ایندکس Swantech ساخت کشور فرانسه بود [15].

جهت آزمایشات ارزیابی حسی از روش امتیاز دهی هدونیک 5 نقطه ای که خصوصیتی از قبیل رنگ پوسته، ظاهر پوسته، بافت، عطر، طعم و ظاهر منحنی را شامل می شود استفاده شد. جهت انتخاب داوران از آزمون مثلی مطابق روش گاسولا و همکاران استفاده شد [17].

همچنین جهت تعیین بیاتی از روش ارزیابی حسی مطابق روش AACC استفاده شد [15].

برای آنالیز واریانس و مقایسه میانگین از نرم افزار Mstatc استفاده شد. مقایسه میانگین ها با استفاده از آزمون دانکن در سطح 5% انجام گرفت. در مرحله بعد با نرم افزار Slide write منحنی های سه بعدی و خطی برای میانگین داده ها بر اساس مدل ترسیم گردید.

جدول 1 ترکیب نمونه آرد سن زده مورد استفاده در آزمایش درمقایسه با آرد سالم *

نوع آرد	رطوبت %	خاکستر %	پروتئین %	عدد فالینگ (ثانیه)	گلوتن مرطوب %	گلوتن ایندکس
آرد سن زده	11/5	0/44	13/5	662	23/5	59/6
آرد سالم	12	0/49	14	637	28/1	79

* اعداد جدول میانگین سه تکرار می باشند.

جدول 2 تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر خواص رئولوژیک خمیر حاصل از گندم سن زده *

شدت صوت (%)	زمان اعمال صوت (دقیقه)	جذب آب (%)	استحکام خمیر (دقیقه)	زمان مخلوط کردن (دقیقه)	ارزش والریتری پذیری بعد از 90 دقیقه (میلیمتر)	کشش کشش بعد از 90 دقیقه (واحد برابندر)	مقاومت به کشش بعد از 90 دقیقه (میلیمتر مربع)	سطح زیر منحنی کشش به کشش پذیری بعد از 90 دقیقه	نسبت مقاومت به کشش
0	0	57	3/3	2/3	37	44	150	1121	3/40
1	1	57	3/57	2/37	38	49/17	180	1368	3/66
50	3	57/33	3/67	2/4	41	58/60	190	1560	3/24
5	5	57/67	3/7	2/53	42	57/87	202/7	1841	3/44
1	1	56/5	3/83	2/57	44	63/03	230	2490	3/64
70	3	56/5	3/87	2/73	44	65/33	240	2381	3/67
5	5	58/17	3/8	2/73	43	66/67	255	2319	3/83
1	1	58	3/8	2/93	43/67	67/33	253/3	2525	3/77
90	3	58/03	3/67	2/73	43/67	81	258/3	2485	3/18
5	5	57/37	3/65	2/7	44	84/33	259/7	2337	3/07
LSD	1/5	0/12	3/43	1/683	3/14	52/148	118/2	0/25	

* اعداد جدول میانگین سه تکرار می باشند.

جدول 3 تاثیر امواج فراصوت در شدت و مدت زمان متفاوت بر خصوصیات حسی و ارگانولپتیک نان حاصل از آرد گندم سن زده

شدت صوت (%)	اعمال صوت (دقیقه)	رنگ پوسته * (1-5)	عطر (1-5)	بافت (1-5)	رنگ مغز (1-5)	ظاهر عمومی (1-5)	بیاتی (روز اول) (1-6)	بیاتی (روز دوم) (1-6)	بیاتی (روز سوم) (1-6)
0	0	1/5	3/500	1/75	2/75	1/5	3/25	2/75	2/75
1	1	2/5e	3/750a	2/75e	3/25b	2/25cd	3/500rcd	3/25bcd	3/25bcd
50	3	3/5abcd	3/500a	3/75abc	3/25b	2/75bc	4/250abc	4/00ab	4/00ab
5	5	3/75abc	3/750a	3/75abc	3/5ab	3/25ab	4/750ab	4/00ab	3/75abc
1	1	3/5abcd	4/00a	3/50bcde	3/25b	3/25ab	3/500rcd	3/00cd	3/00abcd
70	3	4a	4/00a	3/75abc	3/75a	3/50ab	4/250abc	4/25a	4/25a
5	5	3/75abc	4/00a	4/25a	4/00a	4/00a	4/750ab	4/50a	4/25a
1	1	3/25bcde	4/00a	3/50bcde	3/25b	3/25ab	4/250abc	4/00ab	3/75abc
90	3	4/25a	3/75a	3/50bcde	3/5ab	3/50ab	3/750abcd	3/25bcd	3/00abcd
5	5	4/25a	3/75a	2/75e	4/00a	3/25ab	3/50rcd	3/00cd	3/25bcd

حروف متفاوت بیانگر اختلاف معنی دار در سطح 5 درصد است.

* داده های جدول امتیازات داده شده توسط داوران هستند که دامنه آنها بین 1 تا 5 و 1 تا 6 بوده است.

3- نتایج و بحث

3-1- خصوصیات آرد شاهد و آرد

گندم سن زده

در اولین مرحله آرد حاصل از گندم سن زده مورد ارزیابی قرار گرفت تا بتوان خصوصیات آن را با آرد گندم سالم مقایسه کرد. نتایج در جدول 1 خلاصه شده است. همانطور که مشاهده می شود درصد پروتئین در آرد حاصل از گندم سن زده نمی تواند شاخص مناسبی باشد چون با آردهای معمولی تفاوت چندانی ندارد. اما آنچه مهم است مقدار گلوتن مرطوب و گلوتن ایندکس است که می تواند به عنوان یک معیار جهت تشخیص آسیب دیدگی آرد استفاده شود و با افزایش درصد خسارت سن به مغزدهانه مقدار آنها کاهش می یابد [5].

3-2- تاثیر شدت و مدت زمان اعمال

صوت بر خواص رئولوژیکی خمیر

حاصل از آرد گندم سن زده

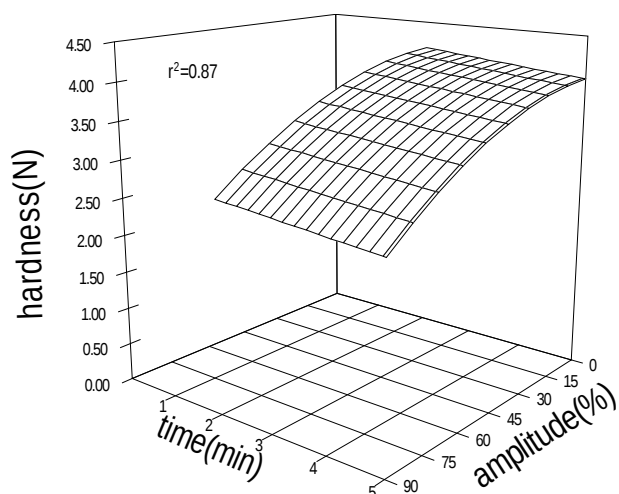
جدول 2 تاثیر متقابل شدت امواج فراصوت و مدت زمان اعمال صوت را بر خصوصیات رئولوژیکی خمیر حاصل از آرد گندم سن زده نشان می دهد. همانطور که ملاحظه می شود اعمال صوت با شدت 70 درصد و مدت زمان 5 دقیقه سبب افزایش جذب آب آرد شده است. اما این اختلاف معنی دار نیست چراکه جذب آب آرد بیشتر متاثر از میزان فیبر است تا میزان پروتئین [18]. البته پس از اعمال صوت این عامل دستخوش تغییر می شود که این تاثیر را می توان در نتیجه غیر فعال شدن پروتئاز بر اثر امواج فراصوت دانست. در واقع همانطور که در منابع عنوان می شود افزایش قدرت گلوتن یا عبارتی عدم تضعیف شبکه گلوتهنی توسط آنزیم پروتئاز می تواند علت این مسئله باشد. این واقعیت در رابطه با پارامتر استحکام خمیر، ارزش والریمتری و تا حدودی زمان مخلوط کردن هم مصداق دارد و در واقع بهترین شدت و زمان صوت دهی برای رسیدن به خواص فارینوگرافی خمیر نسبت به سایر تیمارها زمان 5 دقیقه و شدت 70 درصد است.

البته همانطور که ملاحظه می شود اعمال امواج شدید 90 درصد در زمانهای طولانی اثر معکوس دارد که این امر را به تخریب شبکه گلوتهنی به خصوص توسط اعمال صوت شدید نسبت می دهیم. خان و همکاران بر تاثیر مخرب صوت بر گلوتهنین های با وزن مولکولی بالا و شکسته شدن آنها به واحد های کوچکتر اشاره نمودند [19].

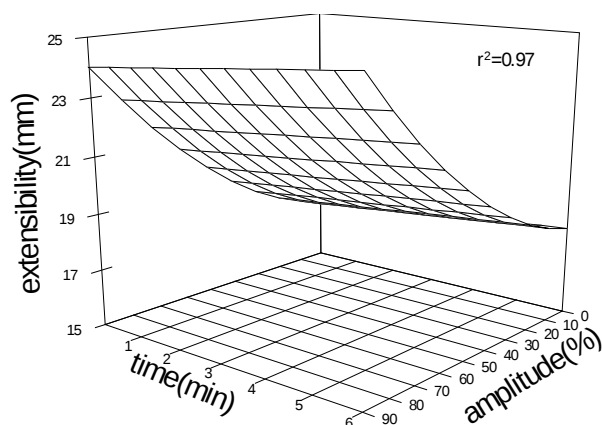
خمیر سیالی ویسکوالاستیک است که میزان کشش پذیری بیانگر عنصر ویسکوز و مقاومت خمیر در برابر کشش بیانگر عنصر الاستیک است، همچنین خواص ویسکوز خمیر را به گلوتهنین و خواص الاستیک آن را به گلایدین نسبت می دهند [20]. با بررسی نتایج جدول 2 مشخص می شود با افزایش شدت و زمان اعمال صوت کشش پذیری و مقاومت خمیر در برابر نیروی کششی افزایش می یابد. این نتایج را می توان این گونه تفسیر کرد که با افزایش شدت و زمان اعمال صوت به دلیل از بین رفتن تاثیر منفی پروتئاز بر شبکه گلوتهنی مقاومت ماکزیمم و کشش پذیری بطور همنواخت افزایش پیدا کرده و در واقع خمیر قوی تر شده است. بهترین شدت و زمان اعمال صوت که بتواند تعادل مناسبی بین کشش پذیری و مقاومت در برابر کشش ایجاد نماید شدت 70 درصد به مدت 5 دقیقه و 90 درصد به مدت 1 دقیقه است. درست و همکاران نیز بر غیر فعال شدن پروتئاز توسط امواج فراصوت صحه گذاشته اند [10].

اعمال شدت صوت 90 درصد در زمان طولانی باعث افزایش مقاومت به کشش در خمیر به نسبت بیشتر از افزایش کشش پذیری می شود که این مسئله در عدد نسبت در جدول 2 مشاهده می شود. درواقع تعادل کشش پذیری و مقاومت در برابر کشش بر هم می خورد که حاصل آن خمیری باکشش پذیری کم و سفت خواهد بود. همچنین در جدول 2 مشاهده می شود بیشترین مقدار انرژی و در واقع قدرت خمیر نیز در صوت شدید در زمان کوتاه ایجاد می شود. نتایج تحقیقات آتلی و همکاران که تاثیر مخرب حشره سن را با استفاده از آلتوگراف شوپین بررسی کرده اند نشان داد که آنزیم پروتئاز باعث کاهش پارامترهای P, L, W در

است. نمودار 3 تاثیر متقابل شدت و زمان اعمال صوت را بر کاهش چسبندگی بافت نان نشان می دهد که بررسی روند این منحنی نیز بیانگر حفظ کیفیت بافت نان در اثر اعمال صوت شدیدتر می باشد و در واقع اعمال امواج صوت شبکه گلوته را نیز بهتر حفظ می کند و به همین دلیل بافت نان چسبندگی کمتری پیدا می کند.

نمودار 1 تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر سفتی بافت نان حاصل از گندم سن زده 2 ساعت بعد از پخت

نمودار 2 تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر کشش پذیری بافت نان حاصل از گندم سن زده 2 ساعت بعد از پخت

منحنی آلوگراف می شود که معادل مقاومت به کشش، کشش پذیری و سطح زیر منحنی و در واقع انرژی خمیر در اکستنسو گراف هستند [21]. به دلیل بهبود مقاومت به کشش، کشش پذیری و سطح زیر منحنی می توان نتیجه گرفت که اعمال صوت از طریق غیرفعال نمودن آنزیم پروتئاز این خواص را بهبود می بخشد.

بررسی داده های جدول 2 در شدت صوت کم مشخص می کند که این مقدار صوت تاثیر معنی داری بر بهبود خواص رئولوژیکی خمیر ندارد.

3-3- تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر بافت نان حاصل از آرد گندم سن زده

نمودار 1 تاثیر متقابل شدت و زمان اعمال امواج فراصوت را بر سفتی بافت نان بروتشن تولیدی از آرد گندم سن زده نشان می دهد. ملاحظه می شود با افزایش شدت صوت سفتی نان حاصل کمتر می شود. اما مدت زمان اعمال صوت تاثیر معنی داری بر سفتی نان ندارد. بنظر می رسد که اصلاح ساختار سلولی مغزنان که در اثر حفظ ساختمان شبکه گلوته حاصل می شود باعث نرم تر شدن نان می شود. این نتایج با بررسی سطح مقطع نان و بررسی حجم مخصوص آن نیز تایید می شود. همانگونه که در نمودار ملاحظه می شود با افزایش شدت صوت سفتی بافت به میزان 47% کاهش می یابد و افزایش زمان اعمال صوت نیز تا حدودی باعث کاهش سفتی نان می شود (16%). در واقع صوت باز بین بردن آنزیم پروتئاز باعث حفظ ساختار شبکه گلوته شده است. در رابطه با این تاثیر افزایش شدت صوت موثرتر از افزایش مدت زمان اعمال صوت است.

نمودار 2 اثر متقابل شدت و زمان اعمال صوت بر میزان کشش پذیری و پاره شدن بافت نان را نشان می دهد. با افزایش شدت اعمال صوت نان الاستیک تر و کشش پذیرتر می گردد. با افزایش زمان اعمال صوت نیز بافت نان کشش پذیرتر می شود که بیانگر آسیب دیدگی کمتر شبکه گلوته بعلا از بین رفتن پروتئاز

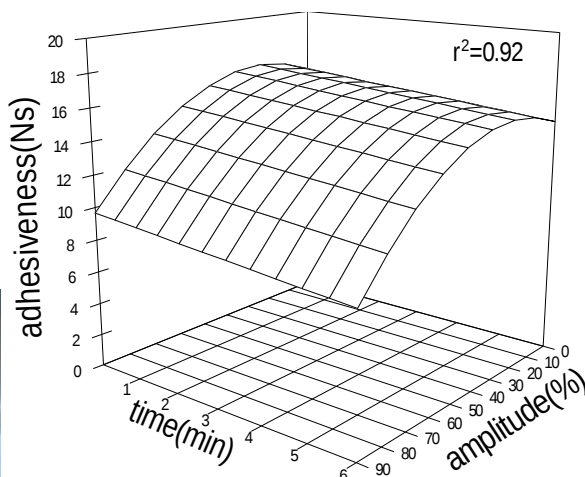
شبه گلوتهنی توسط آنزیم پروتئاز چسبنده و ضعیف است و نان حاصل حجم کم و بافت غیر قابل قبولی دارد، همچنین خصوصیات فیزیکی خمیر مثل قابلیت تقسیم شدن، پهن شدن و مخلوط شدن خمیر نیز در آرد حاصل از گندم های سن زده در مقایسه با خمیر تولیدی از آرد سالم ضعیف تر است [22].

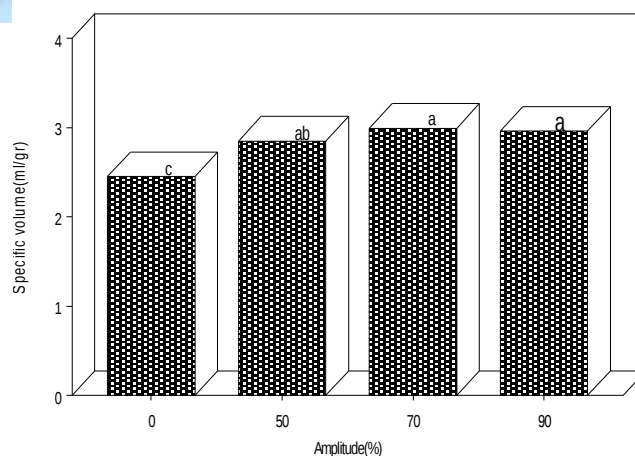
شکل 1 تاثیر امواج فراصوت در شدت های 0، 50، 70 درصد (از راست به چپ) بر حجم نان حاصل از آرد گندم سن زده

3-4- تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر خواص حسی نان حاصل از گندم سن زده

نتایج آزمایش های حسی و ارگانولپتیک در جدول 3 نشان می دهد که عامل رنگ پوسته و مغز نان در صورت استفاده از آرد گندم سن زده که با امواج فراصوت در شدت ها و مدت زمان های مختلف تیمار شده بهبود می یابد افزایش شدت صوت باعث بهبود رنگ پوسته و رنگ مغز نان حاصل می گردد و بیشترین امتیاز مربوط به شدت های بالاتر اعمال صوت است. که این امر از روشن تر شدن رنگ آرد حاصل از گندم سن زده ای که تحت تاثیر امواج فراصوت قرار گرفته بود ناشی می شود. اعمال امواج فراصوت بر عطر و طعم نان حاصل تاثیر معنی داری ندارد. در حالیکه امواج فراصوت ایجاد تغییر معنی داری در بافت و ظاهر عمومی نان ایجاد می کنند، پوسته نان های که آرد آن تحت تاثیر صوت قرار گرفته صاف تر و یکنواخت تر است و از طرفی سطح مقطع

نمودار 3 تاثیر شدت و مدت زمان اعمال صوت بر چسبندگی بافت نان حاصل از گندم سن زده 2 ساعت بعد از پخت

نمودار 4 اثر شدت صوت بر حجم مخصوص نان حاصل از گندم سن زده

نمودار 4 و شکل 1 تاثیر امواج فراصوت را بر حجم مخصوص نان حاصل از گندم سن زده نشان می دهد که مشخص است افزایش شدت صوت باعث بهبود حجم مخصوص نان می شود و بیشترین حجم مربوط به اعمال صوت با شدت متوسط است و با افزایش شدت تا 90 درصد تغییر معنی داری دیده نمی شود. علت بهبود حجم می تواند به علت حفظ ساختمان گلوتهن باشد که با نتایج سایر آزمایشات مطابقت دارد. حریری و همکاران در تحقیقات خود عنوان کردند که خمیر حاصل از آرد گندم سن زده به دلیل تخریب

دلیل شکسته شدن مولکول های گلوآنتین با وزن مولکولی بالا به واحد های کوچکتر باشد.

6- منابع

- [1] Caballero, P. A., Rosell, C. M. and Gomez, M. 2005. Effect of microbial transglutaminase on the rheological and thermal properties of insect damaged wheat flour. *Journal of Cereal Science*. 42: 93 – 100.
- [2] Rosell, C. M., Wang, J., Bean, S., Lookhart, G. 2003. Wheat flour proteins as affected by transglutaminase and glucose oxidase. *Cereal Chemistry*. 80(1) : 52-55.
- [3] Every, D., Sutton, K. H., Shewry, P.R and Tatham A. S. 2005. Specificity of action of an insect proteinase purified from wheat grain infected by the New Zealand wheat bug . *Journal of Cereal Science*. 42:185-197.
- [4] Siviri, D.H.D., Sapirstein, W., Bushuk, and Korsel, H. 2002. Wheat intercultivar difference in susceptibility of glutenin protein to effects of bug protease. *Cereal Chemistry*. 79 (1):41-44.
- [5] Kostyukovsky, M and Zohar, D. 2004. Sunpest *Eurygaster integriceps* Put. and wheat quality. *International Quality Grains Conference Proceedings*.
- [6] Mason, T.J., Paniwnyk, L., Lorimer, J.P. 1996. The use of ultrasound in food technology. *Ultrasonics Sonochemistry*. 3:5253-5266.
- [7] McClements, D. J. 1995. Advances in the application of ultrasound in food analysis and processing. *Trends in Food Science & Technology*. 6:293-299.
- [8] Vercet, A., Rosa, O., Crelier, S., Lopez, P. 2002. Selective inactivation of phospholipase A2 in complex protein mixture. *Innovative Food Science & Emerging Technology*. 3:271-277.
- [9] Ozbek, B., Ulgen, K.O, 2000. The stability of enzymes after sonication. *Process Biochemistry*. 35: 1037-1043
- [10] Vercet, A., Burgos, J., crelier, S., Lopez, P. 2001. Inactivation of

و پراکندگی حفرات مغز نان نیز در تیمارهای که صوت بر آنها اعمال شده منظم تر و ریز تر بوده و بهترین نمونه مربوط به اعمال صوت 5 دقیقه و با شدت 70 درصد می باشد. بررسی روند بیاتی نانها نیز طی مدت زمان صفر تا 48 ساعت نشان می دهد که اعمال امواج فراصوت شدت بیاتی را نیز تحت تاثیر قرار می دهد که این امر نیز به عدم تضعیف گلوآنتین و یا حفظ بافت نان نسبت داده می شود. حریری و همکاران از سیستم امتیاز دهی 5 نقطه ای برای مقایسه خواص نان تولیدی از گندم سن زده و نان حاصل از گندم سالم استفاده نموده و خصوصیات همچون عطر، طعم، مزه و ظاهر عمومی را در این نان ها مقایسه نمودند. نتایج حاکی از این بود که در گندم های سن زده این امتیازات به شدت پایین می آید که علت این تغییرات نامطلوب را تاثیر پروتئاز بزاق سن بر تخریب شبکه گلوآنتین عنوان می کنند [22].

5- نتیجه گیری

حشره سن حین تغذیه از دانه گندم بزاق خود که حاوی آنزیم پروتئاز است را به درون دانه وارد می کند این آنزیم در آردسازی به آرد انتقال می یابد و تاثیر منفی خود را هنگام مخلوط کردن و تخمیر خمیر نشان می دهد. در نتیجه خمیری چسبنده با ویژگی رئولوژی نامطلوب و نانی با حجم کم و خصوصیات رئولوژی ضعیف حاصل می نماید. نتایج این تحقیق نشان داد که با اعمال امواج فراصوت به دانه گندم قبل از اینکه آنزیم بتواند سبب تخریب شبکه گلوآنتین شود می توان ساختار شبکه گلوآنتین را حفظ نموده که منجر به بهبود خواص رئولوژیک و بافت خمیر و همچنین خواص ارگانولپتیک نان می گردد. با بررسی مجموع نتایج می توان عنوان نمود که اعمال صوت با شدت 70 درصد در زمان 5 دقیقه علاوه بر اینکه بهترین تاثیر را در حفظ خصوصیات رئولوژیک و بافت خمیر و ارگانولپتیک نان دارد، به شبکه گلوآنتین آسیب نمی رساند. در حالیکه در شدت صوت بالاتر یا زمان طولانی تر علیرغم بهبود بعضی خواص نظیر رنگ پوسته و مغز تعادل رئولوژیک خمیر بر هم خورده که می تواند به

- dough rheology, bread quality and bread shelf-life by enzymes combination. *Journal of Food Engineering*. 81: 42-53.
- [17] Gacula, J.R. and Singh, J. 1984. Statistical methods in food and consumer research. Academic press Inc. U.S.A. 360-366.
- [18] Cauvain, S. P. and Young, L. S. 2000. Bakery food manufacture and quality. Water control and effects. Blackwell science. London. 25-33.
- [19] Khan, K., Huckle, L and Freeman, T. 1994. Disaggregation of glutenin with low concentration of reducing agent and with sonication. *Cereal Chemistry*. 71: 242-247.
- [20] Faridi, H. and Faubion, M. 1997. Dough rheology and baked product texture. CBS Publisher and Distributors. India. 352-355.
- [21] Atli, A., Koksels, H. and Dag, A. 1988. Methods developed the determination of insect damage and research on their applicability. Ministry of agriculture, forest and rural affairs. Ankara, Turkey.
- [22] Hariri, G., Williams, P.C., and El-Haramein, F.J. 2000. Influence of pentatomid insects on physical dough properties and two-layered flat bread baking quality of Syrian wheat. *Journal of Cereal Science*. 31: 111-118.
- proteases and lipases by ultrasound. *Innovative Food Science & Emerging Technology*. 2: 139-150.
- [11] Brown, R. C., Coakley, W.T., James, C.J., Gould, R. K. 1973. The inactivation of enzymes by ultrasonic cavitation at 20 KHZ. *Archives of Biochemistry and Biophysics*. 159(2): 722-729.
- [12] Froment, M.T., Lockridge, O., Masson, P. 1998. Resistance of butyrylcholine sterase to inactivation by ultrasound: effects of ultrasound on catalytic activity and subunit association. *Biochimica et Biophysica Acta*. 1387: 53-64.
- [13] Ovsianko, S. L., Chernyausky, T. A., Minchenya, V.T. 2005. Effect of ultrasound on activation of serine protease precursors. *Ultrasonics Sonochemistry*. 12: 219-223.
- [14] Balasundaram, B., Pandit, A.B. 2001. Selective release of invertase by hydrodynamic cavitation. *Biochemical Engineering Journal*. 8: 251-256.
- [15] American Association of Cereal Chemists. 1984. Approved methods of the AACC methods. 8th ed. St. Paul. Minn.
- [16] Caballero, P.A., Gomez, M and Rosell, C. M. 2007. Improvement of

The effect of ultrasound on Dough rheological properties and bread characteristics of wheat damaged by wheat bug

Sheikholeslami, Z. ^{1*}, Mortazavi, S. A. ², Pourazarang, H. ², Nasiri, M. ²

1-Member of Scientific Board of Agricultural Engineering Research Department of Khorasan-E-Razavi Center

2- Professor, College of Agriculture ,Ferdowsi University of Mashhad

(Received:87/10/18 Accepted:88/4/14)

Gluten strength is the major factor affecting mixing characteristics, extensibility, elasticity, and stability of dough. Wheat bug injects a protease enzyme into immature wheat kernels while feeding. This enzyme remains in flour made from bug damaged wheat and, in dough, digests gluten to produce slack, sticky dough and poor quality bread. The effect of sonication conditions on dough rheology affected by protease inactivation in flour made from bug damaged wheat were investigated. Results showed that sonication with 70% amplitude in 5 min maintained rheological properties of dough. Sonication improved water absorption, dough stability, extensibility, and resistance to extension. Bread baked from bug damaged flour treated by sonication had better color, texture, specific volume, and appearance.

Keywords: Wheat bug, Dough, Ultrasound, Bread, Quality

*Corresponding Author E-mail address: shivasheikholeslami@yahoo.com